

ЛЕКСИКА ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ У ГОВІРКАХ НАДДНІСТРЯНСЬКО-БУКОВИНСЬКО-ПОДІЛЬСЬКОГО СУМІЖЖЯ

Стаття присвячена номінації родинних обрядів у говірках наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя (на матеріалі поховального обряду). Вперше в українському мовознавстві вводиться в обіг лексика родинних обрядів наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя, подається структурна організація обрядових дійств із зазначенням особливостей.

Ключові слова: *обряд, поховальний обряд, обрядова лексика.*

Серед родинних обрядів вивчення поховального обряду займає основне місце, тому що людину завжди приваблювало не стільки те, що існує поруч, скільки те, що вона не може пояснити. Тому й літератури про поховальні звичаї й обряди безліч. Якщо весільний і родильний обряди вивчалися в основному в етнографічному плані і стосуються аналізу обрядів, то поховальний обряд відображений в етнографічних працях, що характеризують його походження, історію розвитку та ін. Поділля у такому плані є практично не вивченим, тому що література про поховальні обряди стосується східнослов'янської чи загальнослов'янської культури. Етнографічні записи поховального обряду не дають повної картини принципів існування загадкового світу людей, їх вірувань, страхів та ін.

Найдавнішими свідченнями про східнослов'янський поховальний обряд є писемні пам'ятки, як „Повість временних літ” та описи арабських мандрівників [Гаркаві]. Щодо записів українського поховального обряду, то найбільше їх припадає на кінець XIX – поч. XX ст. Не всі відомі записи поховального обряду рівноцінні. Деякі повні й детальні. Серед них „Из свадебных, родинных и похоронных обычаев Подольской губернии” Е.П.Казимира [Казимир] в „Этнографическом обозрении” (1907), „Похоронні звичаї й обряди” В.Гнатюка [Гнатюк], „Посиженіє і забави при мерци в українськiм похороннiм обрядi” З.Кузелі [Кузеля]. Більшість робіт присвячена опису деяких елементів обряду чи окремих його фрагментів. Усі вони зроблені в довільній формі і не охоплюють територію Поділля, а іноді взагалі не мають локалізації. Тільки у деяких дослідженнях українського поховального обряду подається його аналіз, етимологія обрядових термінів: „О погребальных обычаях языческих славян” О. Котляревського [Котляревський], „Сани, ладыя и кони, как принадлежность погребального обряда” Д. Анучина [Анучин].

Важливими для дослідження поховального обряду були міфологічні студії О. Афанасьєва [Афанасьєв] та роботи О. Потєбні [Потєбня]. Окремим аспектам вивчення поховального обряду та звичаїв, пов'язаних із культом мертвих, а також розробці загальних теоретичних засад дослідження обряду присвятив ряд своїх праць Д. Зеленін [Зеленін 1909, Зеленін 1917, Зеленін 1929, Зеленін 1930, Зеленін 1934, Зеленін 1937, Зеленін 1991]. Описи поховального обряду та його науковий аналіз наявні в ряді праць, які спеціально йому не присвячені, зокрема в таких, як „Історія України-Руси” М. Грушевського [Грушевський], „Славянские древности” Л.Нідерле [Нідерле], „Восточнославянская этнография” Д.Зеленіна [Зеленін 1991], „Язычество древней Руси” Б.Рибаківа [Рыбаков], „Исследования в области славянских древностей” В. Іванова і В. Топорова [Иванов, Топоров] та інших.

„Обрядовая терминология и структура обрядового текста (погребальный обряд восточных и южных славян)” О. Седакової – це перше після праці О.Котляревського значне узагальнююче дослідження слов'янського поховального обряду. Дослідниця розглядає варіантність частин обряду, що розміщені географічно. Робота О. Седакової є першою спробою розглянути обряд як цілісний невербальний текст [Седакова]. Дослідниця описує термінологію поховального обряду східних та південних слов'ян у зв'язку із структурою та семантикою обрядового тексту. О. Седакова одна з перших науковців розглядає обряди в етнолінгвістичному плані.

Окремих фрагментам слов'янського поховального обряду та його лексики присвячені праці Н. Велецької [Велецька], С. Толстої [Толстая], О.Страхова [Страхов] та інші.

Описові традиційного поліського поховального обряду та його номінації присвячена дисертація В. Конобродської [Конобродська], у якій подано структуру обряду, з'ясовано основні фактори й тенденції, що формують поховальний обряд, розкрито його світоглядну, міфологічну

основу. Здійснено етнолінгвістичний аналіз поліського поховального обряду як цілісного невербального тексту, подано опис поховально-обрядової номінації поліських говорів у широкому екстралінгвальному контексті. Зроблено спробу інтерпретації семантики й символіки номінації та предметно-дійового складу поховального обряду. Описано просторову варіантність елементів поліського поховального обряду та його номінацій, здійснено спробу історичної інтерпретації географічних варіантів.

У статті вперше подано лексику поховального обряду наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя.

Кожна людина, за свідченням інформаторів, може відчути, передбачити смерть, свою чи близьких, чи чужих людей. Такі передбачення за історію існування людства трансформувалися у сни, прикмети, події. Подолянам відомі такі прикмети, що віщують смерть: *с'нец'а церква / у н'її су'с'їди мерц'ї* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.); *с'нища церква / у н'її су'с'їди мирц'ї* (Кл., Юрк.); *їак'шо по'к'їїни'к пр'еходе у с'н'ї і клі'че за со'бом / то можеш по'мерти*^е (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Кр., Гук., Щ., Яхн.); *їак'шо по'к'їїник при'ходе у с'н'ї і клі'че за со'бом / то можеш по'мерти* (Кл., Юрк.); *с'нец'а кроў* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок.); *с'нища кроў* (Кл., Юрк.); *снеў шо беўси / то хтос' помре* (Р., Вар., М.); *с'нец'а шо хата валец'а* (Г.); *мерц'ї с'н'ац'а* (Н.); *с'нец'а шо кашл'ац'у кро'вом* (П., Гр., Г., Ур.); *с'нец'а шо ви'паў зуб / їак'шо з кро'вом / то помре хтос' з роди'ч'їў / а їак без кро'в'ї (кро'в'ї) / хтос' не' з роди'ни'є* (В., В.Л., Г., П., Гр., Щ., Яхн.); *с'нец'а шо ви'паў зуб' / їак з' кро'вом / то помре хтос' з роди'ч'їў / а їак без кро'в'ї (кро'в'ї) / хтос' не' з роди'ни'є* (Н., Ур.); *с'нища шо витаў со'б'ї зуб' / їак з кро'вом / то помре хтос' з родич'їў / а їак без кро'в'ї / хтос' не' з родини* (Кл., Юрк.); *с'нец'а орана зе'мл'а* (В., В.Л., Н., П., Гр., Ур., Щ.); *с'нец'а чорна зе'мл'а / р'їл'а / шо л'удена їде по н'її* (К.); *с'нец'а шо хтос' тоне у зр'аз'н'її во'д'ї* (Н., Щ., Яхн.); *с'нища шо хтос' тоне ў зрази'ї во'д'ї* (Кл., Юрк.); *с'нец'а шо хтос' ми'є н'їдо'логу ў хат'ї* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.); *с'нища шо хтос' ми'є н'їдо'логу / земл'у ў хат'ї* (Кл., Юрк.); *при'ев'їжайуц'а р'їд'н'ї шо по'мерли*^е (Жв., З., Ч.).

Поведінка тварин також може бути знаковою для людини на предмет передбачування смерті: *їак'шо н'ташка зал'їтайє до хати*^є (П., Гр., В.Л., Щ.); *їак'шо н'ташка стукайє дз'обом у в'їкно* (П., Гр., В.Л., Щ.); *їак'шо со'бака вїєє і рїєє їаму* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн.); *їак'шо ко'рова дуже ре'вет бес перес'танку* (Р., Вар., М.); *їак'шо пес заўкаїє або вїєє* (Р., Вар., М.); *п'ут'кала баче'те' / їак ч'ерес хату не'ре'л'їтайє* (П., Гр., В.Л., Щ.); *їак'шо пес за'воде'* (Мал.); *їак'шо пес н'їшоў в'їд хати*^є і *здох* (Мал.); *їак'шо кр'їт вереў їаму ў хат'ї* (П., Гр., В.Л., Щ.).

Помирання – найзагадковіший момент в існуванні людини.

Момент, коли людина померла, має назви: *смерт'* (усі досліджені н. п.), *кончи'єс'а* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.), *кон'чи'єс'а* (Кр., В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.), *кон'чи'єс'ї* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *кончи'єса* (Юрк., Кл.), *по'мер / по'мерла* (П., Гр., Н., Щ., В.Л., К., Кр., Г., Яхн., Гук., В., Мал., Баб., Грин., С., Ур., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *по'мер / по'мерла* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *їмер / їмерла* (П., Гр., Н., Щ., В.Л., К., Кр., Г., Яхн., Гук., В., Мал., Баб., Грин., С., Ур., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *їмер / їмерла* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *прес'таве'їс'а* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.), *прис'тави'єс'ї* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *прес'тави'єса* (Кл., Юрк.), *о'д:аў / в'їд:аў Богов'ї душу* (усі досліджені н. п.), *н'їшоў на тої с'в'їт* (усі досліджені н. п.), *н'їшоў ў земл'у* (Жв., З., Ч.), *забра'єс'а* (К.), *забра'єс'а на тої с'в'їт* (П., Гр., Щ., Яхн., Мал., Грин., Баб., С., В., В.Л.), *забра'єс'ї* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *забра'єси на тої с'в'їт* (Юрк., Кл.), *ско'наў* (В.Л., Г., П., Гр., Щ., Юрк., Яхн.), *їо'му ка'пец'* (В.Л., Г., Кл., П., Гр., Щ., Юрк., Яхн.), *її'їму ка'пец'* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *здох* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн.), *бен'кнуў* (П., Гр., Щ., В.Л.), *пере'кину'єс'а* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.), *пере'кину'єс'ї* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *пере'кину'єса* (Кл., Юрк.), *к'їнец'* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн.), *к'їнец'* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *ка'пец'* (В., В.Л., Г., К., Н., П., Гр., Мал., Грин., Баб., С., Ур., Щ., Кр., Гук., Зав., Яхн., Ів., Б., Р., Вар., М., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *ка'пец'* (Кл., Юрк., Ів., Б., Вар., Р., Мал.), *гикнуў* (В.Л., Г., П., Гр.), *уже їс'о* (Мал., Грин., Баб., С., Ів., Б.), *спочи'євайє* (Ів., Б.), *спочи'єва* (Ів., Б.).

Обряд вшанування покійника від моменту смерті до поховання має назви: *похорон* (усі досліджені н. п.), *похорони'є* (В., В.Л., Г., Кл., Гук., Кр., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн., Мал., Грин., Баб., С., Жв., З., Ч., Ів., Б., Р., Вар., М.), *похороне* (Сух., Фаш., Т., Сок.), *похоро'на* (Р., Вар.,

М.), *мер'лени*^е (Юрк., Кл.). Похорон є обмеженим у часі: *тре дн'і / бо Бог не при'їме душу до себе* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн., Гук., Кр., Сух., Фаш., Т., Сок.).

Найпершим обрядом, що виконується над покійником є *обми'ван'а* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.). Назва процедури представлена і дієсловами: *їме'вайут' / їме'вайут* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн.), *їме'вайут* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *обме'вайут' / обме'вайут* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Зав., Юрк., Яхн.), *обме'вайут* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.), *мейут* (Г., К., Мал., Грин., Баб., С., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч., Ів., Кл., Юрк., Б., Р., Гук., Кр., Вар., М.).

З покійником прощаються у хаті, а потім труну виносять на вулицю. Під час вносу тіла проводиться обряд, що символізує прощання покійного зі своєю домівкою. Такий обряд має назви: *пресус'кайут' на веход'і* (П., Гр., В.Л.), *каждому по'рогове тре ра'зе їкло'н'айуц'а* (В., Щ., Зав., Яхн.), *у по'рогах їкло'н'айут* (Ур.), *с'тукайут' об по'роги*^е (Г.), *клан'айуц'а на по'роз'і* (Н.), *с'тукайут т'румлом об по'р'іг* (Юрк., Кл.), *с'тукайут т'румлом на по'роз'і централ'н'ім* (К.), *спус'кайут на по'роз'і* (Сух., Фаш., Т., Сок.), *п'ідн'імайут' тре ра'зе* (Жв., З., Ч.), *на по'роз'і робл'а хрест / похе'тайут та'ко* (Ів., Б.), *тре ра'зе пресус'кайут на по'рогах* (Мал., Грин., Баб., С.), *тре ра'зи присус'кайут на по'рогах* (Р., Вар., М.), *спус'кайут' на по'рогах* (Кр.), *с'тукайут' на по'рогах тре ра'зе* (Гук.). Так покійний *прош'чайец'а* (В., В.Л., К., Г., Н., П., Гр., Щ., Зав., Яхн.), *прош'чайец'і* (Мал., Грин., Баб., С., Ур., Сух., Фаш., Т., Сок., Ів., Р., Б., Вар., М., Кл., Юрк., Жв., З., Гук., Кр., Ч.), *прош'чайеца* (Ів., Б., Кл., Юрк., Р., Вар., М.).

На Тернопільщині (Сух., Фаш., Т., Сок.) ксьондзові дають гроші за проведену службу: *кедайут* (передають) *г'рош'і через т'румло к'с'ондзове*.

У селах Чернівецьчини відбуваються обряди, що на Поділлі не відбуваються: *с'в'їаш'ченик робе / го'воре п'рошчу* (Юрк., Кл.). *П'рошча* – слова прощання від імені покійного, що включають і слова прощення за гріхи. Наступний особливий обряд – *да'вати / розда'вати по'ману* (Юрк., Кл.), *пома'не дайут через по'коїн'іка шоб б'іл'ше н'їх'то не їмер* (Р., Вар., М.). Сутність звичаю полягає у даруванні подарунків усім, хто прийшов на похорон, або найближчим родичам. Обряд відбувається після проведення служби, прощі священником на подвір'ї покійного та перед виходом до церкви чи на цвинтар.

Раніше, як повідомляють інформатори селищ Чернівецьчини, люди проводжали труну з покійником у дорогу на цвинтар пританцьовуючи (на знак радості, що покійний позбавився земних страждань), але зараз ця дія не відбувається.

Священик останню церковну службу виконує на цвинтарі: *бат'ушка / с'в'їаш'ченик н'раве* (В.Л., Г., К., Кл., П., Гр., Щ., Юрк., Гук., Зав., Яхн., Р., Вар., М.), *бат'ушка / с'в'їаш'ченик сл'ужит'* (Жв., З., Ч.), *бат'ушка / с'в'їаш'ченик сл'ужбу да'їе* (Гук., Кр.), *бат'ушка / с'в'їаш'ченик в'їдс'н'ївуїе* (Мал., Грин., Баб., С.), *к'с'ондз чи'етайе сл'ужбу* (Н., Ур., В., Сух., Фаш., Т., Сок.), *в'їдра'їл'їїе пана'хеду* (Сух., Фаш., Т., Сок.), *в'їдра'їл'їїе пана'х'еду* (Сух., Фаш., Т., Сок.), *п'їт чи'тайе* (Ів., Б., Р., Вар., М.). Така служба має надзвичайне значення для покійного: *прош'чайуц'і гр'їхе* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Мал., Грин., Баб., С., Гук., Кр.), *прош'чайуц'а гр'їхе* (Щ., К., Зав., Яхн.), *прош'чайуца гр'їхе* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.).

Після прощання людей з покійником на цвинтарі відбувається закривання труни, що має назви: *закре'вайут' гр'їб* (П., Гр., Щ., В.Л., Г., Ур., В., Зав., Яхн.), *закре'вайут гр'їб* (Гук., К., Мал., Грин., Баб., С., Ів., Б., Р., Вар., М.), *закре'вайут т'румло* (Сух., Фаш., Т., Сок.), *заби'вайут т'румло* (Юрк., Кл.), *заби'вайут т'румлу / гр'їб* (Жв., З., Ч.), *заби'вайут' домо'вену* (Н.), *заби'вайут гр'їб* (К.), *заби'вайут' гр'їб / труну* (Гук., Кр.).

Необхідним обрядом є дія, що виконується священником, яка не дозволяє або попереджає „повернення” душі покійного до людей (у це вірили подоляни): *запе'чатуйе гр'їб* (П., Гр., К., Щ., В.Л., Г., Ур., В., Мал., Грин., Баб., С., Зав., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч., Ів., Б.), *пе'чатуйе т'румло* (Юрк., Кл.), *пе'чатуйе гр'їб* (Р., Вар., М.), *запе'чатуйе домо'вену* (Н.), *пе'чатуйе гр'їб / труну* (Гук., Кр.), *роска'лем робе хрести'к / запе'чатуйе гр'їб* (Мал., Грин., Баб., С.).

Символом останнього прощання є дія, що має назву *си'пати'земл'у на труну / т'румло / гр'їб / домо'вену* (В., В.Л., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок.), *си'пати'земл'у на труну / т'румло / гр'їб / домо'вену* (Кл., Юрк.), *си'пати'земл'у на труну / гр'їб / домо'вину* (Зав., Щ., Яхн.), *си'пати'земл'у на т'румлу / гр'їб* (Жв., З., Ч.), *си'пати'пон'їл с ка'де'ла* (Ів., Б., Р., Вар., М.), *се'пати'земл'у на гр'їб / труну* (Гук., Мал., Грин., Баб., С., К., Кр.).

Дія насипання землі на труну в ямі має назви: *зако'пати'е* (усі досліджені н. п.), *за'се'пати'е* (В., В.Л., К., Г., Гук., Кр., Н., П., Гр., Ур., Мал., Грин., Баб., С.), *за'си'пати* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р.,

М., Кл.), *за^асипати^е* (Зав., Щ., Яхн.), *при^асипати^е* (В., В.Л., К., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Зав., Яхн.), *при^асипати* (Юрк., Ів., Б., Вар., Р., М., Кл.).

Увесь процес поховання людини репрезентований дієсловами: *похо^авати^е* (В., В.Л., К., Г., Н., П., Гр., Ур., Щ., Зав., Мал., Грин., Баб., С., Яхн., Гук., Кр., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *похо^авати* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *хо^авати^е* (В., В.Л., К., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Мал., Грин., Баб., С., Гук., Кр., Зав., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч., Ів., Б.), *хо^авати* (Ів., Б., Кл., Юрк., Р., Вар., М.), *хоро^анити^е* (В., В.Л., К., Г., Н., Гук., Мал., Грин., Баб., С., Кр., П., Гр., Ур., Щ., Зав., Яхн., Жв., З., Ч.), *хоро^анити* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *похоро^ане^ате^а* (В., В.Л., Г., К., Н., П., Гр., Ур., Щ., Гук., Кр., Мал., Грин., Баб., С., Зав., Яхн.), *похоро^анити* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *зако^апати^е* (Мал., Грин., Баб., С., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.).

Поминання покійника є перехідним етапом від поховального до поминального циклів.

Процес поминання називається *поми^анки^е* / *по^ами^анки^е* (В., В.Л., К., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Зав., Яхн., Гук., Кр., Мал., Грин., Баб., С., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *поми^анки* / *по^ами^анки* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *по^ам^а'інки^е* (Гук.), *поми^анан^а:а* (В., В.Л., Г., Кл., Н., Мал., Грин., Баб., С., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок., Жв., З., Ч.), *по^амана* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.).

Наступного ранку, після поховання покійника, родичі та близькі люди йдуть на цвинтар, несуть із собою їжу, горілку, солодке. Такий звичай має назви: *йти^е на ц^авентар* (П., Гр., Щ., К., В.Л., Зав., Яхн., В., Г., Мал., Грин., Баб., С., Сух., Фаш., Т., Сок.), *йти на ц^авентар'* (Ів., Б.), *йти на ц^авентар* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *йти^е на с^апомен* (П., Гр., Щ., В.Л., Зав., Яхн.), *йти^е на по^ам^а'інки^е* (Гук.), *нести^е по^аману* (Ур., Н., Жв., З., Ч.), *нести по^аману* / *нести по^амани* (Жв., З., Ч., Ів., Б., Р., Вар., М.), *го^атуй^а кошика* (Ів., Б.), *про^ав^а'ідати^е мо^агелку* (Кр.), *йти^е на гр^а'ібе* (К.).

Поминання на третій день після похорону має назву *тре^атени^е* (Н., П., Гр., Кл., В.Л., Щ.), *три^ате^ани* (Юрк.). В інших досліджених населених пунктах таку назву і обряд не зафіксовано.

Через 9 днів після похорону відбувається поминання покійника, що має назви: *де^авят^а' ден^а* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн., Гук., Сух., Фаш., Т., Сок.), *де^авят^а' ден'* (Гук., К., Мал., Грин., Баб., С., Жв., З., Ч., Ів., Б.), *де^ав^а'ит^а' ден'* (Р., Гук., Кр., Вар., М.), *де^ав^а'итени^е* (В., К., Мал., Грин., Баб., С., В.Л., Г., Н., П., Гр., Щ., Яхн., Гук., Кр., Сух., Фаш., Т., Сок.), *де^ав^а'итени* (Кл., Юрк., Ів., Б., Р., Вар., М.), *де^ав^а'итена* (Зав., Сух., Фаш., Т., Сок.), *де^ав^а'итне^ац^а'а* (Ур.).

Через 40 днів після похорону відбувається поминання, що має назви: *со^арок ден'* (усі досліджені н.п.), *со^арок д^а'н^а'іў* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Зав., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок.), *со^ароко^авени^е* (В., В.Л., Г., К., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Гук., Кр., Мал., Грин., Баб., С., Юрк., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок.), *со^ароко^авена* (Зав., Сух., Фаш., Т., Сок.).

Через півроку після похорону відбувається поминання, що має назви: *п^а'іўроку* (Гук., Р., Вар., М., Ів., Б., Кл., Юрк.).

Через рік після похорону відбувається поминання, що має назви: *ро^ако^авени^е* (В., В.Л., К., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Юрк., Яхн., Грин., Сух., Фаш., Т., Сок.), *ро^ако^авена* (В., В.Л., Г., Кл., Н., П., Гр., Ур., Щ., Гук., Кр., Юрк., Мал., Грин., Баб., С., Зав., Яхн., Сух., Фаш., Т., Сок.), *р^а'ік* (Мал., Грин., Баб., С., Гук., К., Жв., З., Ч., Ів., Б., Р., Вар., М.). У с. Купин поминання відбувається на 3, 6, 9 роки.

Усі поминальні обряди пов'язані з пам'яттю про покійника. У кожний із цих днів родичі та близькі люди намагаються піти на цвинтар, провідати могилу покійного, принести із собою їжу, горілку, солодке.

Часто нові дослідження родинних обрядів ґрунтуються переважно на старих етнографічних та фольклорних джерелах, на окремих, часто фрагментарних, описах і публікаціях кінця ХІХ-поч. ХХ ст. Поховальний обряд Поділля (як і інші обряди) недостатньо описаний у літературі, тому актуальним є подальше вивчення поховального обряду на сучасному етапі з урахуванням особливостей історичного розвитку, культурних нашарувань, лексичних та фонетичних відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

Анучин: Анучин Д. Сани, ладыя и кони, как принадлежность погребального обряда // Древности. – М., 1890. – Т.ХІV.

- Афанасьев:** Афанасьев А.Н. Древо жизни. – М., 1982. – 464 с.
- Венецька:** Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. – М., 1978. – 239с.
- Гаркаві:** Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских (с пол.VII в. до конца X в. по Р.Х.). – СПб, 1870.– 306 с.
- Гнатюк:** Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди // Етнографічний збірник. – Т. XXXI-XXXII. – Львів, 1912. – С. 203-424.
- Грушевський:** Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 1. – Київ, 1991. – 648 с.
- Зеленін 1929:** Зеленин Д. Табу слов у народів восточної Європи і северної Азії. Часть I // Сборник Музея антропологии и этнографии. – Т. VIII. – Л., 1929.– С. 1-151.
- Зеленін 1991:** Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. – М., 1991. – 507 с.
- Зеленін 1934:** Зеленин Д.К. Истолкование пережиточных религиозных обрядов // Советская этнография. – 1934. – № 5. – С. 3-16.
- Зеленін 1937:** Зеленин Д.К. Проблема первобытной религии // Советская этнография. – 1937. – №4. – С. 3-16.
- Зеленін 1930:** Зеленин Д.К. Табу слов у народів восточної Європи і северної Азії. Часть II. Запрети в домашній житті // Сборник Музея антропологии и этнографии. – Т.IX. – Л., 1930. – С. 1-166.
- Зеленін 1909:** Зеленинъ Д. Народный обычай „грѣть покойниковъ” // Сборникъ Харьковского Историко-филологического общества, изданный въ честь Н.Ф.Сумцова. Т.XVIII. – Харьковъ, 1909. – С. 1-16.
- Зеленін 1917:** Зеленинъ Д.К. Древнерусскій языческій культъ „заложныхъ” покойниковъ // Извѣстія Академіи Наукъ. – Пг., 1917. – С. 399-414.
- Иванов, Топоров:** Иванов В., Топоров В.Н. Исследования в области славянских древностей. Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов. – Москва, 1974. – 342 с.
- Казимир:** Казимир Е.П. Из свадебных и родинных обычаев Хотинского уезда Бессарабской губернии; Из свадебных, родинных и похоронных обычаев Подольской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – №2. – С. 202-210.
- Конобродська:** Конобродська В.Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський нац. унів. ім. І.Франка. – Львів, 1999. – 21 с.
- Котляревський:** Котляревский А. О погребальных обычаях языческих славян // Сочинения А.А.Котляревского. Т. 3. // Сборник общества любителей русского языка и словесности. – Т. 49. – СПб., 1891. С. 1-296.
- Кузеля:** Кузеля З. Посиживіє і забави при мерці в українськiм похороннiм обрядi // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Т. СХХI. – Львів, 1914. – С. 173-224.
- Нідерле:** Нидерле Л. Славянские древности. – М., 1956. – 422 с.
- Потебня:** Потебня А.А. Слово и миф // Приложение к журналу „Вопросы философии”. – М., 1989. – С. 256-552.
- Рыбаков:** Рыбаков Б. Язычество древней Руси. – Москва, 1988. – 783 с.
- Седакова:** Седакова О.А. Обрядовая терминология и структура обрядового текста (погребальный обряд восточных и южных славян) / Дисс. канд. филол. наук. – Москва, 1983.
- Страхов:** Страхов А.Б. Поминальное и ритуально-бытовое преломление хлеба у восточных славян // Балто-славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. – М., 1985. – С. 78-79.
- Толстая:** Толстая С.М. Похороны как вторичная ритуальная форма // Балто-славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. – М., 1985. – С. 79-81.

Список досліджених населених пунктів

- Щ.** – с. Щаснівка Волочиського р-ну Хмельницької області
- Т.** – с. Токи Збарзького р-ну Тернопільської області
- Яхн.** – с. Яхновці Волочиського р-ну Хмельницької області
- Зав.** – с. Завалійки (Курники) Волочиського р-ну Хмельницької області
- Фащ.** – с. Фащівка Тербовлянського Тернопільської області
- Гр.** – с. Гречана Волочиського р-ну Хмельницької області

В. – с. Волиця Гусятинського р-ну Тернопільської області
Г. – с. Голенищево Чемеровецького р-ну Хмельницької області
П. – с. Пісочна Городоцького р-ну Хмельницької області
К. – с. Купин Городоцького р-ну Хмельницької області
Сух. – с. Суходіл Борщівського р-ну Тернопільської області
В.Л. – с. Велика Левада Городоцького р-ну Хмельницької області
Кр. – с. Криків Чемеровецького р-ну Хмельницької області
Сок. – с. Сокиринці Борщівського р-ну Тернопільської області
Гук. – с. Гуків Чемеровецького р-ну Хмельницької області
Н. – с. Нивра Борщівського р-ну Тернопільської області
Ч. – с. Чернокозинці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
Ур. – с. Урожайне Борщівського р-ну Тернопільської області
З. – с. Завалля Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
Жв. – с. Жванець Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
Юрк. – с. Юрківці Заставнівського р-ну Чернівецької області
Кл. – с. Клішківці Хотинського р-ну Чернівецької області
Р. – с. Рукшин Хотинського р-ну Чернівецької області
Баб. – с. Бабшин Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
Грин. – с. Гринчук Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
Мал. – с. Малинівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
С. – с. Сокіл Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області
М. – с. Мошанець Кельменецького р-ну Чернівецької області
Вар. – с. Вартиківці Кельменецького р-ну Чернівецької області
Б. – с. Бузовиця Кельменецького р-ну Чернівецької області
Ів. – с. Іванівці Кельменецького р-ну Чернівецької області

Olha Zhvava. Nomination of funeral ceremony on the joint of dialects of Podolya and Naddnestranshina and Bukovyna.

The article is devoted to the nomination of family ceremonies on the joint of dialects of Podolya and Naddnestranshina and Bukovyna (on material of funeral ceremony). First in Ukrainian linguistics the vocabulary of family ceremonies of the given region is entered in the appeal, the structural organization of ceremonial actions with pointing of features is given.

The key-words: nomen, ceremonies, funeral ceremony.

Марина ТКАЧУК (Київ)

© 2009

**ЛЕКСИЧНА РЕМОТИВАЦІЯ БОТАНІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В
ЧОРНОБИЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ¹**

Статтю присвячено явищу лексичної ремотивації фітономенів (народної етимології) у чорнобильських говірках. Відзначено, що у досліджуваних говірках реалізується кілька типів лексичної ремотивації: зі зміною фонетичної форми слова і без неї. Визначено типи семантичних асоціацій, на основі яких відбувається народноетимологічне зближення; виділено моделі ремотивації, зокрема формальну ремотивацію, завдяки яким відбувається розширення складу тематичної групи ботанічної лексики у чорнобильських говірках.

¹ Донедавна поняття “чорнобильські говірки” співвідносилось із частиною середньополіського говору. Однак після Чорнобильської катастрофи воно набуло нового значення: сьогодні цим терміном називаються насамперед говірки переселенців із Чорнобильської зони (докл. див.: [Говірки : 7]).